

La numai câțiva ani de la înființarea ei, Comisiunea Monumentelor Istorice avea să se bucure de o desăvârșită lucrare de restaurare, condusă de unul dintre viitorii săi membri, inginerul Grigore Cerchez. Biserica domnească din Curtea de Argeș, consolidată prin legături de fier care luau locul celor putrezite de lemn, a fost restaurată în forma pe care o avusese la întemeiere, înlăturându-se toate elementele adăugate fără pricepere, dar nu și modificările (tîmpla de zid zugrăvită, chenarele de piatră ale ferestrelor etc.) care nu prezentau nepotrivire cu stilul bisericii și care nu se știa cum fuseseră la întemeiere. Autorul acestei lucrări de restaurare avea cele mai aspre cuvinte pentru restaurarea celui alt monument din Curtea de Argeș, biserica Episcopală, precizînd că „a reproduce un monument, începînd prin a da la pămînt tot ce se găsește, pentru a clădi o construcție după modelul celei vechi, îmbunătățind totul: material, decorații, zugrăveli, mobilier etc.... și adăugînd că acest mod de a pricepe restaurarea poate să dea rezultate foarte bune și frumoase, dar clădirea devine un facsimil, nu mai este a întemeietorului, ci devine opera restauratorului. Așa spre pildă, biserica episcopală a lui Neagoe Vodă din Curtea de Argeș nu mai este biserica meșterului Manole, ci a devenit opera meșterului Lecomte”¹.

Pentru a îndruma lucrările de conservare și de restaurare pe o cale cît mai justă, Comisiunea Monumentelor Istorice a luat inițiativa de a trimite cîte doi arhitecți tineri la fiecare doi ani, ca bursieri ai Școlii Române din Roma unde, în afară de lucrările scrise pentru publicația periodică a Școlii, urmau să studieze, pe lîngă specialiștii din Italia, diferitele lucrări de restaurare ce aveau loc în timpul respectiv. În felul acesta s-a putut dispune de un personal tehnic bine pregătit pentru lucrările de restaurare ce urmau să se execute, pe tot cuprinsul țării.

Cu fondurile foarte reduse de care se dispunea și din care — trebuie să amintim — se susțineau și valoroasele cercetări arheologice ale Muzeului de antichități, s-a salvat de la ruină un număr considerabil de monumente dîndu-se, cu mare chibzuință, prioritate acelor care, lipsite de acoperiș și brăzdate de crăpături, amenințau să se prăbușească.

Este ceea ce se poate constata parcurgînd *Buletinul Comisiunii* care a început să apară încă din anul 1908. Se găsesc puse față în față imaginile fotografice ale acestor monumente înainte și după lucrările de restaurare, cum ar fi biserica Albă din Baia (1908, p. 170—171), mănăstirea Snagov (1908, p. 32—33), clopotnița din Popăuți (1908, p. 37—172) și multe altele.

Cu o nestrămutată perseverență, prin lucrări care, din cauza lipsei fondurilor, durau mai mulți ani în șir, multe monumente de pe tot cuprinsul țării au fost restaurate în condiții satisfăcătoare.

Astfel, printr-o temeinică lucrare de totală subzidire a fost salvată de prăbușirea ce o amenința interesanta biserică din Siret, care, curățată de tencuielile cu care fusese acoperită, și-a recăpătat vechea ei podoabă de caracteristice elemente ceramice smălțuite.

Multe monumente din timpul lui Ștefan cel Mare, dintre care, unele fuseseră radical transformate și-au regăsit înfățișarea lor autentică, cum ar fi biserica mănăstirii Neamț sau bisericile din Borzești, Piatra, Bacău și Vaslui. Tot în Moldova au fost restaurate multe alte monumente, semnificative pentru evoluția artei de a construi, cum ar fi biserica Sf. Dumitru din Suceava, căreia i s-au redeschis monumentalele ferestre cu timpane de piatră lucrate străpuns, sau ctitoria lui Rareș din Baia în interiorul căreia s-a repus la locul lui valorosul portal de piatră măiestrit lucrat care fusese înlăturat și sortit pieirii. Nu putem să nu amintim și de restaurarea altor monumente importante din Moldova cum

ar fi valoroasa biserică din Proboata, iar în Iași biserica Golia, interesanta biserică Sf. Sava, și în împrejurimile lui, ansamblul de la Cetățuia, biserica Aroneanu, schitul Hlincea și multe altele.

În Muntenia și Oltenia monumentele consolidate și restaurate nu sînt mai puțin numeroase. Amintim dintre ele mănăstirile Hurez și Tismana, culele din Măldărești, biserica din Snagov, Biserica domnească din Tîrgoviște etc.

În București s-au făcut lucrări temeinice de restaurare la biserica Mihai Vodă, la biserica Curții Vechi care fusese atît de transformată încît nici nu se puteau bănui elementele ei originale care au putut fi scoase la lumină, la biserica Bucur, la biserica Crețulescu, la Sf. Elefterie și multe altele.

Printre aceste numeroase lucrări de restaurare vom menționa și pe cele executate pentru salvarea bisericii din Crețulești — Mănăstirea, zisă Rebegești. Uzinele comunale din București executau în anul 1934 sistematizarea lacurilor din jurul capitalei. Proiectul prevedea ridicarea cu mai mulți metri a nivelului apelor în jurul acestui monument istoric din secolul al XVII-lea care conține o frumoasă și prețioasă podoabă de pictură în frescă. Pentru păstrarea monumentului s-a prezentat Comisiunii Monumentelor Istorice o machetă reprezentînd monumentul înconjurat de un înalt dig de pămînt care l-ar fi protejat contra nivelului ridicat al apelor înconjurătoare. Soluția propusă era inadmisibilă: expus unor eventuale infiltrații, în fundul unei gropi, monumentul pierdea orice semnificație plastică. Inginerul Emil Prager și-a însușit propunerea ce i-am făcut, de a ridica pe loc monumentul (care, din fericire, nu avea abside laterale), făcîndu-se lucrările necesare de creare a unei insule în jurul bisericii. Ridicarea a fost executată cu mijloace mecanice simple, cu 44 verine manuale, realizîndu-se în circa 15 zile diferența de 3,50 m deasupra nivelului ei inițial.

Nu putem omite în această succintă prezentare să nu amintim și de considerabilul efort ce s-a făcut pentru intervențiile urgente de consolidare a tuturor monumentelor istorice care au fost mai mult sau mai puțin zdruncinate de cutremurul din anul 1940.

Este locul să amintim aici că menținerea hotărîtă a unei orientări juste în lucrările de conservare și restaurare a monumentelor noastre istorice se datoresc în primul rînd inginerului Gh. Balș² — cunoscut și prin lucrarea sa în trei volume despre evoluția arhitecturii moldovenești de la origine pînă în secolul al XVIII-lea care, în calitate de președinte al subcomisiei tehnice, cu o perseverență rîvnă, zi de zi, timp de un sfert de secol a avizat toate referatele, proiectele și devizele de restaurare a monumentelor istorice, neadmițînd nici cea mai mică abatere de la justa interpretare a cercetărilor făcute și de la judicioasa orientare tehnică și istorică a proiectelor și a devizelor lucrărilor de restaurare.

În ultimii ani interesul și grija pentru buna păstrare și pentru punerea în valoare a prețioaselor noastre monumente istorice s-a bucurat de un avînt cu totul excepțional pe tot cuprinsul țării. Cititorii acestui „*Buletin*” cunosc lista și valoarea lucrărilor de restaurare executate în ultimul deceniu, publicată în 1970, în primul număr al acestei publicații. În această listă se vede că pe lîngă foarte importante lucrări de restaurare generală la monumentele de arhitectură civilă, militară și religioasă, găsim și un număr impresionant de intervenții urgente care, la timpul cuvenit, curmău de la rădăcini extinderea oricărei stricăciuni intervenite. Pe tot cuprinsul țării, patrimoniul nostru monumental istoric cunoaște în zilele noastre o înțelegere și un sprijin nemărginit, o prețuire desăvîrșită.

¹ Grigore Cerchez, în „BCMI”, 1917—1923 (X—XVI), p. 80.

² Vezi necrologul semnat de N. Iorga, în „BCMI”, XXVII — fasc. 91, p. 97.